

УДК 339.5:330.15(045)

ЦИБУЛЯК А.Г.,

к.політ.н.,

здобувач кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню детермінант екологізації зовнішньої торгівлі України. Обґрунтовано зв'язок між екологічними та торговельними параметрами зовнішньоекономічної співпраці. Доведено необхідність врахування екологічної складової у розвитку зовнішньоторговельних відносин.

Ключові слова: екологізація, екологічні детермінанти, зовнішня торгівля, екологізація зовнішньоторговельних відносин, експорт.

Цыбуляк А.Г., к.полит.н., соискатель кафедры международных финансов Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

ДЕТЕРМИНАНТЫ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ УКРАИНЫ

Аннотация. Статья посвящена исследованию детерминант экологизации внешней торговли Украины. Обоснована связь между экологическими и торговыми параметрами внешнеэкономического сотрудничества. Доказана необходимость учета экологической составляющей в развитии внешнеторговых отношений.

Ключевые слова: экологизация, экологические детерминанты, внешняя торговля, экологизация внешнеторговых отношений, экспорт.

Tsybuliak A.G., candidate of Political Sciences, researcher of international finance department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University

DETERMINANTS OF FOREIGN TRADE ECOLOGIZATION OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to research of the determinants of foreign trade ecologization of Ukraine. The connection between ecological and trade parameters of foreign economic cooperation is grounded. The necessity of taking into account the ecological component in the development of foreign trade relations is proved.

Key words: ecologization, environmental determinants, foreign trade, ecologization of foreign trade relations, export.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку міждержавного торговельно-економічного співробітництва висуває нові вимоги до засад його здійснення в контексті переходу світової спільноти на функціонування на засадах сталого розвитку. Це передбачає, передусім, впровадження екологізаційних механізмів у розвиток всіх напрямів та галузей господарювання країн світу. Екологізаційний розвиток економіки України в цілому характеризується трансформаційним характером його спрямованості. Причини цього слід вбачати, по-перше, у поступовому формуванні механізмів переходу основних складових національного господарства до функціонування на засадах екологічно безпечного розвитку; по-друге, в наявності разом з цим низки невирішених проблем, пов'язаних з новими вимогами до організації економічної діяльності; по-третє, у розширенні співпраці України в зазначеній сфері на міжнародному рівні; по-четверте, необхідності запровадження змін в структурі зовнішньої торгівлі, виробничих процесах експортоорієнтованих підприємств з метою їх узгодження із загальнонаціональними та міжнародними екологічними стандартами; по-п'яте, доцільності реалізації комплексу заходів нормативно-правового та організаційного характеру, які сприятимуть підвищенню рівня екологізації зовнішньоторговельної діяльності. Це зумовлює актуальність дослідження детермінант екологізаційного розвитку зовнішньоторговельної взаємодії України та вироблення на цій основі пріоритетних напрямів екологічного розвитку дво- та багатосторонніх торговельних зв'язків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання екологізації світового господарства та зовнішньоторговельних відносин є предметом досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців. Особливої уваги в цьому зв'язку заслуговують праці таких науковців як Андреева Н., Балацький О., Бегін Дж., Буркинський Б., Веклич О., Грищенко В., Данилишин Б., Дейлі Г., Ерліх П., Корнійчук Н., Мельник Л., Панайоту Т., Писаренко С., Семенюк Е., Туниця Ю. та ін. Проте численні аспекти даної проблеми потребують подальшої розробки.

Мета статті – дослідження детермінант екологізації зовнішньої торгівлі України та обґрунтування пріоритетів розвитку екологічної складової зовнішньоторговельного співробітництва країни.

Виклад основного матеріалу. Нагальний стан розвитку конкурентоспроможності національної економіки формується під впливом низки чинників, які визначають екологічні пріоритети господарювання та зовнішньоторговельні перспективи. Йдеться про те, що в умовах розвитку сучасного екологічно-орієнтованого торговельно-економічного світового співтовариства ступінь розширення зовнішньоторговельної співпраці

значною мірою залежить від екологічного середовища ведення бізнесу. Причини цього слід вбачати в наступному. По-перше, екологічність умов навколишнього середовища і виробництва визначають ступінь екологічності продукуваних товарів, по-друге, екологічність умов господарювання формує імідж країни як зовнішньоторговельного партнера, по-третє, екологічність господарювання визначає структурні пріоритети секторальної фінансової зовнішньої підтримки розвитку торговельно-виробничих процесів.

Виміри екологізації зовнішньої торгівлі України доцільно розглядати у вигляді системи взаємопов'язаних груп показників: загальні виміри зовнішньоторговельного спрямування (структура та динаміка експортних та імпорتنних операцій, аналіз сальдо зовнішньоторговельного балансу, показники інвестування в економіку), загальні виміри екологічного спрямування (рівень шкідливих викидів в атмосферне повітря, механізми поводження з відходами, ступінь розвитку альтернативної енергетики, стан водних, земельних, лісових ресурсів), специфічні виміри екологізації (ступінь запровадження екологічно орієнтованих інновацій, пріоритетність фінансування екологічних ініціатив, співвідношення інтенсивності розвитку експортного виробництва та рівня забрудненості навколишнього середовища).

Розвиток зовнішньоторговельного співробітництва України визначається на сучасному етапі розвитку міждержавної співпраці, зокрема, вимушеною трансформацією географічної та товарної структури зовнішньої торгівлі, пов'язаною із складною політико-економічною ситуацією. Це зумовлює уповільнення всіх показників поряд із поступовим відновленням позитивних темпів росту в 2016-2017 рр. (рис. 1):

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторговельних операцій України у 2010-2017 рр., млн. дол.

Джерело: [1]

Аналіз площин перетину зовнішньоторговельних та екологічних інтересів господарювання на внутрішньому ринку дозволяє зробити висновок про наявність тісного взаємозв'язку між обсягами виробництва і експорту в регіональному розрізі та обсягами шкідливих викидів у атмосферне повітря. Динаміка обсягів експорту окремих областей України у 2010-2016 рр. представлена на рисунку 2:

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту окремих областей України у 2010-2016 рр., млрд. дол.

Джерело: [1]

Найбільшими обсягами виробничої та експортної діяльності характеризуються такі області України як Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Харківська. Номенклатура товарів, які там виробляються, співпадає з пріоритетами товарної структури експорту України. Безперечно, це має відобразитися на екологічних показниках регіонів. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферу в окремих областях України в 2012-2016 рр. представлена на рисунку 3 [2]:

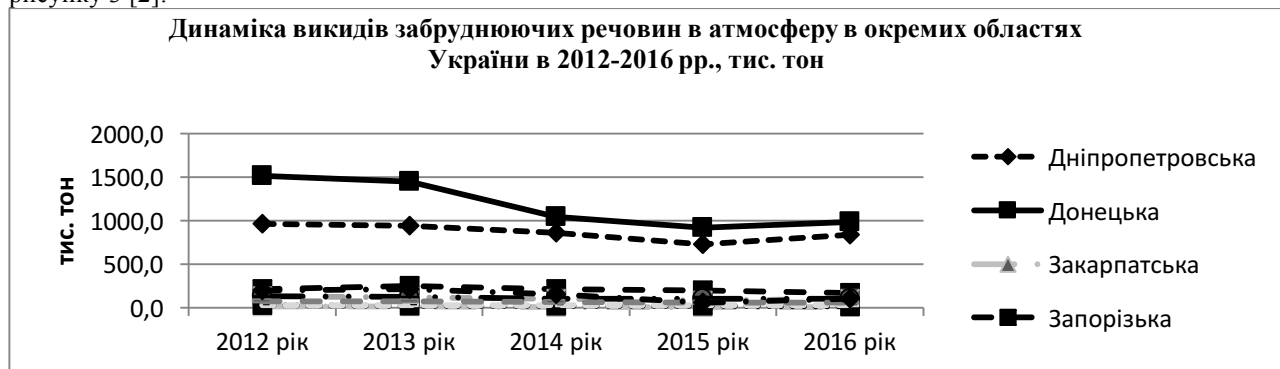

Рис. 3 Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферу в окремих областях України в 2012-2016 рр., тис. Тон

Отже, найбільшу кількість забруднюючих речовин продукують підприємства Дніпропетровської, Донецької та Запорізької областей, що пов'язано, насамперед, із розвитком промислового виробництва на їх території [3]. На нашу думку, сважливим показником екологізації зовнішньої торгівлі України виступає рейтинг нашої країни за тими міжнародними індексами, які пов'язані з віддзеркаленням розвитку екологічних та торговельних аспектів міждержавної співпраці. Йдеться, насамперед, про індекс глобальної конкурентоспроможності [4], індекс екологічної ефективності [5], індекс сприяння торгівлі [6] та індекс глобалізації [7]. Узагальнюючим показником конкурентоспроможності країн світу є індекс глобальної конкурентоспроможності. Він значною мірою залежить від ефективності використання наявних у країні ресурсів, що в кінцевому підсумку зумовлює його залежність від загальнопланетарного ресурсного потенціалу. Порівняння України за цим індексом з провідними країнами-експортерами демонструє значне відставання значення індексу, хоча протягом періоду 2007-2017 рр. темпи росту індексу подекуди переважали аналогічні значення країн з найкращими показниками, що дозволяє вбачати перспективні вектори подальшого зростання.

Натомість за індексом екологічної ефективності у 2016 році Україна посіла 44 місце серед 180 країн, отримавши 79,69 балів [5]. На формування індексу впливали дев'ять факторів: сільське господарство; якість повітря; біорізноманіття; клімат та енергетика; ліси; рибні запаси; вплив на здоров'я; водні ресурси; вода та санітарія. Аналіз динаміки зміни індексу екологічної ефективності України у порівнянні з провідними країнами-експортерами у 2008-2016 рр. дозволяє зробити висновок про те, що, Україна в порівнянні з аналогічним показником інших країн характеризується вищими темпами його росту, натомість темпи росту індексу для США, Японії, Німеччини, Великобританії є набагато повільнішими.

Слід зауважити, що серед трьох структурних складових індексу глобалізації в 2016 році для України переважала поітична складова глобалізації. Натомість економічна була майже на 40% менша. В свою чергу, індекс сприяння торгівлі порівнює легкість ведення міжнародної торгівлі у 132 країнах світу, оцінюючи перешкоди, що виникають у ланцюжку постачання товарів. Індекс складається з 9 складових: доступ на внутрішній і зовнішні ринки; ефективність митної адміністрації; ефективність експортно-імпорتنних процедур; прозорість роботи прикордонних служб; доступність і якість транспортної інфраструктури; доступність і якість транспортних послуг; доступність і поширеність інформаційно-комунікаційних технологій; регуляторне середовище і безпека. Для України протягом періоду 2007-2017 рр. він має сталу динаміку.

Динаміка зміни індексів, що мають вплив на екологізацію зовнішньої торгівлі України представлена на рисунку 4. Зауважимо, що графік індексів глобальної конкурентоспроможності та сприяння торгівлі фактично співпали. Це свідчить про те, що в їх структурі присутні детермінанти проблемного характеру для України, які потребують особливої уваги. На нашу думку, йдеться, про ринкову інфраструктуру, ступінь доступу на ринок та ін. Розглянуті індекси комплексно визначають ефективність і конкурентоспроможність зовнішньої торгівлі України, що в кінцевому підсумку впливає на розвиток зовнішньоторговельних операцій та їх позитивну динаміку.

Зважаючи на вище зазначене, основними детермінантами екологізації зовнішньої торгівлі України є наступні. По-перше, узгодження екологічних та торговельних пріоритетів розвитку зовнішньоторговельних операцій. Тут доцільно звернути увагу на динаміку показників індексу стійкості суспільства, який вимірює досягнення країни з точки зору стійкості суспільного розвитку на основі 24 показників в трьох базових категоріях: добробут населення, економічний добробут, екологічний добробут [8]. Аналіз основних складових індексу для України за період 2006-2016 рр. в динаміці дозволяє визначити наявність диспропорції в узгодженні економічного та екологічного добробуту, що потребує реалізації комплексу заходів для приведення їх у відносну рівновагу. Компонента добробуту населення потребує значної оптимізації.

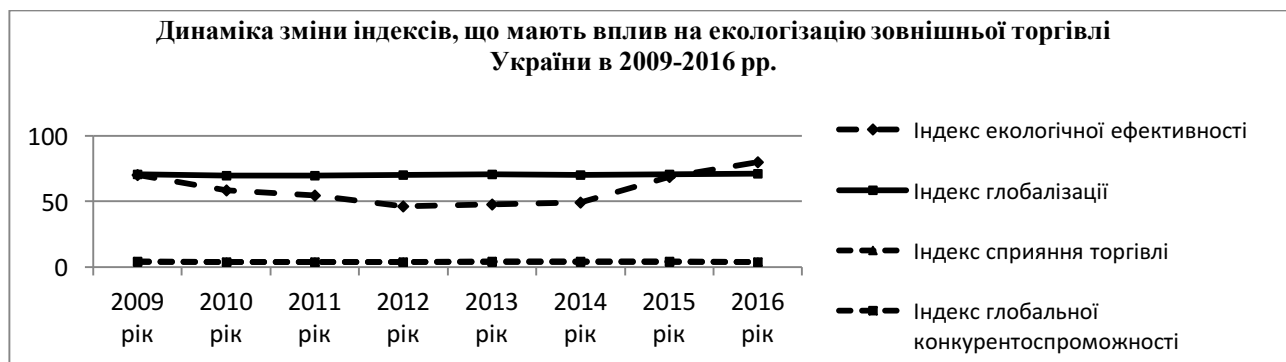

Рис. 4 Динаміка зміни індексів, що мають вплив на екологізацію зовнішньої торгівлі України, 2009-2016 рр.
Джерело: [4,5,6,7].

По-друге, реалізація напрямів реформування систем управління сферою охорони навколишнього середовища в контексті їх узгодження з європейськими стандартами. Йдеться про поетапне приведення законодавства України до директив ЄС у відповідності з Угодою про Асоціацію України з ЄС, впровадження процедур оцінки впливу проектів планів і програм на навколишнє природне середовище, оптимізацію механізмів поводження з відходами, впровадження принципу «забруднювач платить» і розширеної відповідальності виробника, зокрема у сфері упаковки, створення механізму державної підтримки заходів з енергоефективності в житлових будинках і бюджетній сфері [9].

По-третє, реалізація комплексу заходів, передбачених схваленою в 2017 році Національною стратегією поводження з відходами до 2030 року, яка має на меті значне скорочення обсягу захоронення відходів і збільшення рівня їх переробки, а також запровадження роздільного збирання побутових відходів. Зокрема, передбачається зниження рівня захоронення побутових відходів з 95% до 30% і мінімізація загального обсягу відходів, які підлягають захороненню, з 50% до 35%. Також передбачається створення для промислових відходів фондів, операторами яких стануть облдержадміністрації, а наповнювачами - підприємства, які не мають екологічно безпечних технологій утилізації.

По-четверте, подальший розвиток органічного виробництва, зокрема, за рахунок інтенсивного застосування вітчизняного та іноземного досвіду ведення органічного виробництва та просування органічної продукції на ринок; забезпечення зростання попиту на органічну продукцію внаслідок формування довіри споживачів до сертифікованої органічної продукції; забезпечення органічного виробництва прямою фінансовою підтримкою та створення системи непрямої підтримки шляхом надання пільг та преференцій.

По-п'яте, створення умов для ефективного створення та впровадження інновацій у виробничі процеси, зокрема, експортоорієнтованих підприємств. Застосування таких інновацій має прямий вплив на збільшення конкурентоспроможності продукції вітчизняного виробництва на зовнішніх ринках, а отже сприяє розвитку зовнішньоторговельної діяльності країни.

Важливого значення набуває також питання їх фінансування. Бюджетні витрати на дослідження та інновації екологічного спрямування в Україні в 2013-2016 рр. переважно спрямовувалися на застосування технологій екологічно чистого виробництва, що і дозволило дещо оптимізувати динаміку екологічних інновацій, та технології якісного медичного обслуговування (рис. 5):

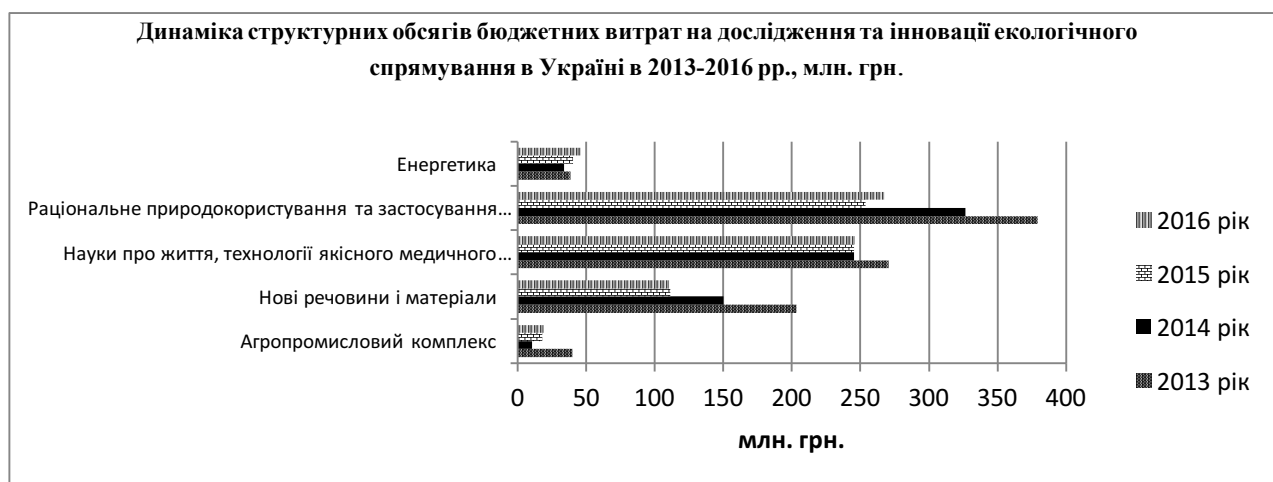

Рис. 5 Динаміка структурних обсягів бюджетних витрат на дослідження та інновації екологічного спрямування в Україні в 2013-2016 рр., млн. грн.

Джерело: [2]

Зазначені детермінанти складають комплекс екологічно орієнтованих заходів, спрямованих на розвиток зовнішньоторговельних операцій.

Висновок. Екологізація торговельних відносин знаходиться в тісному взаємозв'язку з низкою показників промислово-технічного, виробничо-торговельного, ресурсно-екологічного спрямування, які впливають, зокрема, на розподіл конкурентного потенціалу на світовому ринку. Сучасний етап екологізації зовнішньоторговельного співробітництва України характеризується переходом нашої держави до реалізації торговельно-виробничих проектів на засадах екологічно орієнтованого господарювання. Подальша екологічно спрямована трансформація детермінант зовнішньоторговельного розвитку України сприятиме посиленню її конкурентних позицій на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні. – К. : Міністерство екології та природних ресурсів України. – 2016. – 350 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/dopovidi>.
3. Довкілля України. Статистичний збірник. – Державна служба статистики України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. The global competitiveness report 2016-2017. – World Economic Forum. – Geneva - 2017. – 400 p.
5. Environmental performance index. Country Rankings. E-resource: <http://epi.yale.edu>
6. Global enabling trade report, 2016. E-resource: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/enabling-trade-rankings/>
7. Globalization index. Country Rankings. E-resource: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>
8. Sustainable Society Index. Country Rankings. E-resource: <http://www.ssfindex.com/about-ssf>.
9. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року: Закон України. - №2818-VI від 21.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.